

UDK 27 (439) "1703/1711"
 922 Rakoczy, F. "1703/1711"
 943.9 "1703/1711"
 Pregledni rad
 Primitljeno: 31. III. 1998.

Ustanak Franje II. Rákóczija i vjerski sukobi u Ugarskoj

Boris Nikšić

Hrvatski Institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U ovom radu pisac analizira uzroke koji su doveli do ustanka Franje II Rákóczija (1703.-1711.) s posebnim osvrtom na vjersko pitanje kao jedan od ključnih momenata koji su pridonijeli razbuktavanju Ustanka. Odnos Rákóczijeva tabora prema protestantima bio je jedan od ključnih momenata koji su mogli odlučiti o uspjehu ili neuspjehu Ustanka, ali isto tako i odnos prema erdeljskim Rumunjima i Srbima (Racima) iz južne Ugarske. Rákóczijev neuspjeh da na pravi način riješi vjersko pitanje, kao i političko i socijalno, jedan je od uzroka konačnog neuspjeha Ustanka.

1. Uvod

1.1. Značenje Rákóczijeva ustanka za ugarsku povijest

Ustanak Franje II Rákóczija (1703.-1711.) vrlo je značajan događaj u povijesti Ugarske jer je, na neki način, završnica borbi koje su se kroz cijelo sedamnaesto stoljeće vodile između bečkog dvora i ugarskih staleža. Glavni uzroci njihova neprekidnog sukobljavanja bili su, s jedne strane, želja Habsburgovaca da što više ograniče, ili čak potpuno ukinu, slobode Ugarskoga Kraljevstva, i, s druge strane, žestok otpor ugarskog plemstva takvim pokušajima. Ovaj sukob, zbog same svoje naravi i vremena u kojem se vodio, imao je i brojne druge implikacije, poglavito u području vođenja rata protiv Osmanlija i u religijskoj politici. U ovom radu govorit će se ponajviše o vjerskim problemima vezanim za Rákóczijev ustanak.

1.2. Povijesni uzroci nastanka vjerskog pitanja u Ugarskoj

Pitanje vjerskih sloboda bilo je dosta važno za cjelokupnu ugarsku politiku jer je najveći dio zemlje već u 16. stoljeću bio prigrlilo reformaciju, a Ugarska je istodobno bila pod vlašću katoličkih vladara, Habsburgovaca. Oni su nastojali svim svojim podanicima, pa tako i ugarskim, nametnuti katoličku vjeru jer su u njoj gledali čvrst temelj za držanje na okupu višenarodne i višejezične države. Složenost položaja bila je pače uvećana i time što je Ugarska u 16. stoljeću bila podijeljena na tri dijela: na zapadni dio ili kraljevsku Ugarsku (pod vlašću Habsburgovaca), na srednji dio (pod vlašću Turaka) i na poluneovisnu kneževinu Erdelj ili Transilvaniju

(pod turskim protektoratom). Ovakva podjela potječe još od vremena neposredno nakon Mohačke bitke (1526.). U toj bici Turci su porazili ugarsko-hrvatsku vojsku pod vodstvom kralja Ludovika II., koji je u toj bici i poginuo. Osmanska vojska, međutim, nije odmah zauzela Ugarsku, nego se povukla na jug, a u zemlji već otprije rastganoj međusobnim svadama velikaša, izbio je još i prijevor oko nasljedstva na prijestolju. Habsburgovac Ferdinand, mlađi brat rimsko-njemačkog cara Karla V. temeljio je svoje pravo na ugarsku krunu na tome što je njegova žena bila sestra pokojnog kralja Ludovika II., a i Ludovikova žena bila je Ferdinandova sestra. Međutim, niže je plemstvo na prijestolju željelo vidjeti Ivana Zapolju, ugarskog plemića i erdeljskog vojvodu. Ivan Zapolja bio je i izabran za kralja na saboru u Stolnom Biogradu (Székesfehérváru) 10. studenog 1526. Sklonost jednog dijela ugarskog plemstva prema Zapolji može se pripisati, osim činjenici da je, za razliku od Ferdinanda, bio Mađar, i tomu što je bio zet poljskog kralja Žigmunda I., a Poljska je tada bila moćno kraljevstvo i imala je zamjetnu ulogu u međunarodnoj politici. Drugi pak dio baruna pod vodstvom Istvána Báthorija odlučio se za Ferdinanda, koji je 17. prosinca 1527. u Požunu i izabran za ugarskoga kralja. Potom je slijedila silovita borba među dvama pretendentima sve do 1540. godine, odnosno do Zapoljine smrti. Tada je Ferdinand, ocjenjujući da je trenutak pogodan za djelovanje, pokušao osvojiti Budim, ali mu je osnove pomrsio sultan Sulejman II., koji je, na poziv kardinala Jurja Utješenovića Martinuzzi (Martinuševića), ugarskoga regenta, koji je upravljao državom u ime malodobnog Zapoljina sina Ivana Žigmunda, pohitao sa svojom vojskom prema opkoljenom gradu. Martinuzzi je htio spriječiti Ferdinanda u nakani da ovlada čitavom Ugarskom. Turci su otjerali Ferdinandovu vojsku koja je opsjedala Budim, ali su ga potom zauzeli za svoj račun. Ivan Žigmund, skupa sa svojom majkom, poslan je u Erdelj. Otada Martinuzzi vlada istočnim dijelom zemlje. Dakle, u to vrijeme počinje podjela Ugarske na tri dijela, koja će se održati sve do kraja 17. stoljeća. Turci su zaposjeli središnji dio zemlje, srce srednjovjekovnoga kraljevstva. Hrvatska i Slavonija također su većim dijelom zauzete, samo je manji dio, sjeverozapadna Hrvatska, ostao slobodan od turske vlasti, a pod vlašću Habsburgovaca. I hrvatski staleži izabrali su Ferdinanda za kralja, na saboru u Cetinu 1. siječnja 1527. Hrvatska je bila u personalnoj uniji s Ugarskom od 1102., a sad je skupa s njom došla pod habsburško vrhovništvo. Godine 1556. obnovljena je kraljevina u istočnoj Ugarskoj pod vlašću već spomenutog Ivana II. Žigmunda. Time se situacija značajno zakomplicirala jer je, zapravo, Ugarska imala dva kralja: jedan je bio Ferdinand, koji je vladao zapadnom i Gornjom Ugarskom (današnja Slovačka), a Zapoljin je potomak vladao Erdeljem i onim što je preostalo od istočne Ugarske. Svaki od njih polagao je isključivo pravo na ugarsku krunu, što je bio izvor brojnih sukoba. Uz te sukobe neprestano je trajao i rat s Turcima. Mir s Turcima konačno je potpisan 1568. u Hadrijanopolu (danas Edirne). Taj mir uglavnom je potvrdio status quo: Turci su sačuvali osvojena područja, a prizata je i neovisnost istočnog dijela kraljevstva, doduše pod turskim protektoratom. Ni nakon formalnog potpisivanja mira nije u Ugarskoj zavladao istinski mir jer su Turci neprekidno izvodili pljačkaške upade na slobodno područje Ugarske, što je, uostalom, bio i dio njihove ratne taktike. Za Hadrijanopolskim slijedio je Speyerski mir (1570.) između Ivana II. Žigmunda i Maksimilijana II. (1564.-1576.), Ferdinandova nasljednika na njemačkom i ugarsko-hrvatskom prijestolju. Tim se mirom Ivan II. odriče kraljevskog naslova i prepušta ga Maksimilijanu, a zauzvrat mu je kao knezu priznata vlast u istočnom dijelu Ugarske, odnosno u Erdelju i dijelovima Ugarskoga Kraljevstva (nazvanima Partium). Od toga se vremena naziv Erdelj (Transilvanija) počinje primjenjivati za označavanje svih ugarskih podru-

čja istočno od Tise.¹

1.3. Širenje reformacije u Ugarskoj

Od početka 16. stoljeća do Speyerskog mira u Ugarskoj su se zbile brojne promjene. One su se poglavito očitovale u duhovnom odnosno intelektualnom životu. Pored širenja humanizma, koji se bio razvio već u drugoj polovici 15. stoljeća u doba kralja Matije Korvina, najznačajniji događaj u duhovnom životu u Ugarskoj u 16. stoljeću bilo je prihvaćanje reformacije. Luteranstvo se u Ugarskoj javlja već početkom 20-ih godina 16. stoljeća, a tijekom toga stoljeća broj pripadnika reformiranih crkava toliko raste da dobivaju prevagu u svim trima dijelovima Ugarske.² Umjesto luteranstva veći dio zemlje kasnije će prihvatiti kalvinizam (pred kraj 16. stoljeća). Reformacija pogoduje razvoju kulture i umjetnosti, osobito književnosti na narodnom jeziku. U pogledu vjere pak nastaju problemi: veći dio Ugarske, osobito niže plemstvo, prihvaća novu vjeru, a zemlja je istodobno pod vlašću katoličkoga kralja. Prva tri Habsburgovca, Ferdinand (1526.-1564.), Maksimilijan (1564.-1576.) i Rudolf (1576.-1609.), ne poduzimaju odlučne mjere da bi Ugarsku vratili u krilo Katoličke crkve. Vjerski sukob zaoštrava se tek u 17. stoljeću. Erdelj je skoro potpuno prešao na protestantizam, i ondje, sve do kraja 17. stoljeća, katolici čine neznatnu manjinu, a erdeljski kneževi, premda većinom katolici, podupiru protestante u svojoj kneževini. Valja nešto reći i o povijesti Erdelja jer je on unutar srednjovjekovne ugarske države činio posebno tijelo, a kasnije, u 16. i 17. stoljeću, imat će značajnu ulogu u povijesti Kraljevstva.

1.4. Posebnost Erdelja unutar ugarske povijesti

Područje Erdelja (Transilvanije) bilo je u srednjem vijeku pod vrhovništvom ugarskih kraljeva, ali uživalo je i određen stupanj autonomije, a nosilac te autonomije bio je vojvoda. O nastanku službe vojvode i o njezinu podrijetlu postoje dvojbe. Mađarska historiografija drži da je vojvodstva čast isključivo mađarskog podrijetla, da je vojvoda bio tek kraljev namjesnik u jednom dijelu zemlje i da ga se nikako ne može promatrati kao samostalnu vladara. U prilog ovoj tvrdnji govori činjenica da su vojvode u velikoj većini slučajeva, od kraja 12. stoljeća, od kada je sačuvan prvi spomen vojvode, bili ugarski feudalci, da nisu imali pravo kovati novac i darivati zemlju (što su bila kraljeva prava). Nasuprot tomu rumunjski povjesničari vojvodsku čast drže ostatkom neke ranosrednjovjekovne rumunjske državne tvorevine u Transilvaniji, što je u skladu s teorijom o dakoromanskom kontinuitetu, prema kojoj su rumunjski stanovnici Transilvanije izravni potomci romaniziranih Dačana i rimskih kolonista koji su živjeli u rimskoj provinciji Daciji. U Erdelju je u srednjem vijeku živjelo mađarsko i rumunjsko stanovništvo, a Rumunji su uglavnom bili kmetovi mađarskih feudalaca. Vojvoda je bio vazal ugarskoga kralja, a "politička nacija" te pokrajine sastojala se od mađarskog plemstva, pa je već to dostatan

¹ *Povijest Mađarske*, urednik Péter Hanák, Zagreb, 1995., str. 65-70; Kálmán Benda, *Magyarország történeli kronológiája*, Budapest, 1983., 361-398.

² Katalin Péter, *Die Reformation in Ungarn*, u: *Études historiques hongroises*, sv. 1., Budapest, 1990.

razlog da se erdeljska povijest srednjega vijeka može držati dijelom ugarske povijesti, ali je isto tako i dijelom rumunjske povijesti s obzirom na velik udio rumunjskog stanovništva u srednjovjekovnom Erdelju. Neki erdeljski plemićki rodovi bili su rumunjskoga podrijetla (npr. Hunjadiji), ali to nije dovodilo u pitanje njihovu pripadnost ugarskoj "političkoj naciji" jer tada nisu bile formirane nacije u suvremenom smislu te riječi. Važnija od etničko-jezične u to doba bila je vjerska opreka: Mađari su bili katolici, a Rumunji su bili pravoslavne vjere. Važno je napomenuti i to da se vlast vojvode nije protezala na cijelo područje Erdelja, nego samo na sedam središnjih županija (odatle njemački naziv *Siebenbürgen*, hrv. Sedmogradska). Jedan dio Erdelja bio je nastanjen Sekeljima, i to istočni dio, uz granicu s Moldavijom. Sekelji (lat. *Siculi*, mađ. *Székelylek*, njem. *Szekler*) bili su potomci pomadarenih turanskih naroda koje su ugarski kraljevi naselili u istočni dio Erdelja stvorivši tako neku vrstu vojne granice. Bili su slobodni seljaci, nisu bili podložni nikakvom feudalnom gospodaru, a jedina im je dužnost bila da služe u kraljevoj vojsci i da kralju u određenim prigodama šalju "darove". Sekeljska naselja bila su ustrojena u nekoliko "stolica" (mađ. *székek*, njem. *Stüble*), odnosno upravnih okruga. Na čelu svih Sekelja stajao je sekeljski župan. Erdeljski vojvoda nije imao nikakvu jurisdikciju nad Sekeljima. Slična je situacija bila i sa Sasima, njemačkim kolonistima. Oni su živjeli u nekoliko erdeljskih okrugâ kao slobodni seljaci i na njihovu čelu stajao je saski župan, koji je bio potpuno neovisan o vojvodi. Na saskom području rano su se razvili gradovi koji su udarili snažan pečat cjelokupnom životu Sasa. Mađari, Sasi i Sekelji bile su tri nacije u Transilvaniji koje su živjele neovisno jedna o drugoj. Međutim, zajednički problemi i poslovi brzo su ih potakli da počnu održavati zajedničke sabore. Npr. 1437. godine održali su staleži svih triju "nacija" zajednički sabor u povodu seljačkog ustanka. U drugoj polovici 15. stoljeća održavaju se sve češće takvi sabori, što znači da se politički prostor Erdelja sve više ujedinjuje, premda se u formalnom smislu i dalje zadržava odvojenost triju političkih nacija. Nakon 1526. i podjele Ugarske na tri dijela, Erdelj je pripao istočnom kraljevstvu na čelu s nacionalnom dinastijom. Od 1570. istočni se kraljevi odriču kraljevskog naslova i nazivaju se samo *principes Transylvaniae et partium regni Hungariae*. Povijest Erdelja u 17. stoljeću vrlo je burna i ispunjena stalnim borbama kneževa s Habsburgovcima. Borba se vodila oko ugarske kraljevske krune, koje su se erdeljski kneževi u više navrata tijekom 17. stoljeća pokušavali dočepati i zavladati cijelom Ugarskom. To im nije uspjelo, ali je ipak poluneovisna kneževina nastavila postojati sve do 1690. godine, kad su u Transilvaniju ušle carske trupe. Na saboru te godine staleži su odlučili staviti se pod habsburšku umjesto dotadašnje turske zaštite. Time završava razdoblje postojanja neovisnog Erdelja.³

nač. uz brojak smisla u nastavku od nekakve novotvorene nacije i ubrzo
 1890. godine, kada su u Erdelju ušle carske trupe.

1.5. Zaključenje Bečkog mira

Ostatak Ugarske za vrijeme vladavine kralja Rudolfa II. bio je uvučen u Petnaestogodišnji rat (1591.-1606.), koji je završio Žitvanskim mirom. Rat se vodio prvenstveno između Habsburgovaca i Turaka, ali istodobno se odvijao i sukob između kralja Rudolfa II. i erdeljskog kneza Istvána Bosckaya. Taj je sukob završen Bečkim mirom (1606.), kojim su protestantima u U-

³ Gábor Barta, *Siebenbürgen im Königreich Ungarn (997-1690)*, u: *Études historiques hongroises*, sv. 1., Budapest, 1990., str. 79-96.

garskoj bila zajamčena sva prava. Ovdje će se posebno obraditi pitanje vjerskih sukoba u 17. stoljeću jer je njihov ishod uvelike oblikovao situaciju koja će dovesti do ustanka Franje II. Rákócziya.

2. Vjerski sukobi u Ugarskoj 17. stoljeća

2.1. Političko-vojni sklop vjerskih sukoba

Početak sedamnaestog stoljeća zaključen je Bečki mir (1606.), koji je, osim što je zajamčio slobodu vjeroispovijesti za protestante, povratio Ugarskoj i političke slobode koje su Habsburgovci pokušali ograničiti. Taj mir, međutim, nije značio kraj sukoba između Habsburgovaca i ugarskog plemstva. Austrijski vladari stalno su nastojali izigrati njegove odredbe, a ugarsko se plemstvo grčevito trudilo sačuvati svoje privilegije, pa čak i proširiti ih. Dostojan nasljednik Istvána Bocskaya u borbi za ugarsku neovisnost od habsburške vlasti bio je erdeljski knez Gábor Bethlen (1613.-1629.). U politici se usmjerio na savezništvo s Turcima, s pomoću kojih je htio Habsburgovcima preoteti Ugarsku i dati se okruniti za ugarskog kralja. Vodio je nekoliko ratova protiv habsburške kuće, a za jednog od svojih pohoda dospio je nadomak Beča. Ipak, njegove velike uspjehe treba više pripisati zauzetosti ugarskog kralja i rimsko-njemačkog cara Ferdinanda II. (1619.-1637.) Tridesetgodišnjim ratom negoli snazi Bethlenove vojske i države. I taj pokušaj uspostave samostalne ugarske države pod domaćom dinastijom erdeljskog podrijetla okončao se neuspjehom. Erdeljski knez György I. Rákóczi (1630.-1648.) povezo se sa Švedskom, glavnim neprijateljem Habsburgovaca u Tridesetgodišnjem ratu, i poduzeo velik vojni pohod, tijekom kojega je zauzeo čitavu kraljevsku Ugarsku i dospio sve do Brna u Moravskoj. Pod pritiskom sultana morao je ipak zaustaviti svoje napredovanje i s Ferdinandom III. (1637.-1657.) potpisati Mir u Linzu (1645.), koji je ponovno potvrdio prava protestanata i, štoviše, proširio na seljake pravo na obavljanje protestantskog bogoslužja. György II. Rákóczi (1648.-1660.), sasvim u tradiciji svojih prethodnika, htio se dočepati Ugarske, ali je svojom previše neovisnom politikom navukao na sebe bijes Turaka, koji su prodrli u Erdelj, opustošili ga i lišili ga dobrog dijela njegove prijašnje samostalnosti. Knez György II. poginuo je boreći se s Turcima. Od 1660. do 1690. Erdelj će životvoriti pod turskim tutorstvom bez mogućnosti da vodi ikakvu neovisnu politiku.

2.2. Vašvarski mir, neuspjela Urota magnata i njezine posljedice

Iako je Osmansko Carstvo u 17. stoljeću već počelo opadati, ono je još uvijek bilo respektabilna sila, koja je, kao što smo već vidjeli, mogla, kad to zatreba, zauzdati neposlušne vazale. Jedno od triju tadašnjih velikih islamskih carstava, ono je i dalje držalo Europu u strahu od novih napada. Dolazak dinastije Köprülü (Ćuprilića) na položaj velikih vezira sredinom 17. stoljeća zaustavio je propadanje Carstva i na kratko mu vratio barem djelić negdašnje slave. Prva demonstracija sile od Turaka bilo je zbacivanje erdeljskog kneza Györgya II. Rákócziya. Nije trebalo dugo čekati da ojačano carstvo udari i na Habsburgovce: 1663. Turci poduzimaju velik napad na kraljevsku Ugarsku i zauzimaju grad Érsekújvár (njem. Neuhäusel, danas Nové Zámky u Slovačkoj), ali ih sljedeće godine pobjeđuje carska vojska u bici kod St. Gottharda (danas u Austriji). Slijedi sklapanje Vašvarskog mira, koji, začudo, puno više odgovara turskoj nego kršćanskoj strani, koja je zapravo dobila rat. Takvo držanje bečkog dvora i cara Leopolda (1657.-1705.) budi negativne osjećaje u odnosu prema dvoru u većem dijelu ugarskog, a i hr-

vatskog plemstva. Najistaknutiji ugarski magnati drže da je Ugarska izdana, da Habsburgovci zapravo i ne žele osloboditi zemlju od turske okupacije, jer pri ovakvu stanju mogu njome lakše vladati. Veliko nezadovoljstvo ugarske političke nacije očituje se u Uroti ugarskih i hrvatskih magnata pod vodstvom Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana, Ferenc Wesselényija, Ferenc Nádasdyja, Ferenc I. Rákóczija. Cilj urotnika bio je svrgnuti habsburšku dinastiju s ugarskog prijestolja u koju svrhu su se povezali s Francuskom Luja XIV. i s Turskim Carstvom. Urota nije uspjela, a neki od urotnika svoju su umiješanost platili glavom (Zrinski i Frankopan pogubljeni su 1671. u Bečkom Novom Mjestu). Nakon gušenja urote slijedila je vojna okupacija Ugarske od carskih trupa i dodatno zatiranje vjerskih sloboda. Ovaj neuspjeli pokušaj magnata da se oslobode Habsburgovaca poslužio je bečkom dvoru kao izvanredan izgovor za masovne konfiskacije zemlje od "pobunjenika" i dodjeljivanje te zemlje vjernim pristasa Habsburgovaca, za ukidanje nekih političkih sloboda (npr. ukinuto je *ius resistendi*, odnosno pravo plemstva da se odupre odlukama vladara koje nisu u skladu s povlasticama zajamčenim plemstvu od vladara), kao i za veliki progon protestanata. Luteranima i kalvinistima oduzimaju se crkve, a brojni propovjednici osuđeni su na smrt ili prodani u roblje.

2.3. Prvi Ustanak kuruca (Imre Thököly)

Ovakva represija ubrzo je izazvala reakciju. Nezadovoljnici iz raznih društvenih slojeva (plemići, seljaci, građani) bježe na erdeljsku granicu, odakle započinju rat protiv habsburške vlasti. Ovi vojnici-pobunjenici nazvani su kurucima. Taj naziv ima svoje podrijetlo u latinskoj riječi *cruciatu* (križar), a izvorno je označavao seljake koji su sudjelovali u seljačkoj buni Jurja Dózse početkom 16. stoljeća. Na čelo kuručkih jedinica došao je 1680. ugarski plemić Imre Thököly. Thökölyevi kuruci postigli su zamjetne uspjehe u sjevernom dijelu Ugarske, a on sâm proglasio se "knezom Gornje Ugarske". Takav tijek događaja prisilio je bečki dvor na uzmak: 1681. u Sopronu sastao se sabor koji je obnovio državnu ustavnost Ugarske. Thököly je unatoč tomu nastavio borbu protiv Habsburgovaca, ne obazirući se na njihove ustupke. U svojoj nakani da stvori neovisnu državu povezo se s Turcima i upravo je to bio neposredan povod pohodu velikog vezira Kara Mustafe na Beč 1683. godine. Taj pohod okončao se neuspjehom i značio je početak velikog rata, kojemu je ishod bio oslobođenje od Turaka središnjeg dijela Ugarske, a koji je pod njihovom vlašću bio još od sredine 16. stoljeća. Jedino je Banat ostao pod turskom vlašću. Rat je trajao od 1683. do 1699. kada se okončao mirom u Srijemskim Karlovcima. Ishod rata bio je i prestanak osmanskog protektorata nad Erdeljem koji od 1690. prelazi pod habsburško vrhovništvo.⁴

Ovo je, u najopćenitijim crtama opisan, bio politički sklop u kojem su se vodili vjerski sukobi u Ugarskoj. Sedamnaesto stoljeće u Ugarskoj obilježeno je protureformacijom, odnosno neprestanim pokušajima bečkog dvora i hijerarhije Katoličke crkve da obrate Ugarsku na katolicizam.

⁴ *Povijest Mađarske*, urednik Péter Hanák, Zagreb, 1995., str. 72-90; Kálmán Benda, *Magyarország történeti kronológiája*, str. 431-521.

2.4. Provođenje protureformacije u Ugarskoj

Najveći pobornici protureformacije bili su isusovci, a posebnog maha uhvatila je nakon dolaska na vlast Ferdinanda II. (1619.-1637.). On je bio gojenac isusovaca, čime se može objasniti i njegova gorljivost u provođenju protureformacije. Velika uloga u "rekatolicizaciji" Ugarske pripada kardinalu Péteru Pázmányu. Pázmányu je kao ostrogonskom nadbiskupu (1616.-1637.) i kardinalu (od 1629.) uspjelo povratiti na katolicizam trideset najznačajnijih ugarskih magnatskih obitelji. Na njegov poticaj magnati su prisiljavali svoje seljake da prime katolicizam.⁵

Ferdinand II. i Ferdinand III., premda žestoki pobornici protureformacije, nisu se mogli ozbiljnije obračunati s ugarskim protestantima jer su ionako bili zauzeti Tridesetgodišnjim ratom. Dolazak na prijestolje cara Leopolda I. značio je, međutim, preokret. U vladajućim krugovima u Beču sve više prevladava misao da je katolička religija jedini pravi jamac jedinstva višenacionalnog i višejezičnog carstva. Osim toga, ugarski je sabor bio pod jakim utjecajem većinski protestantskog nižeg i srednjeg plemstva, što je bio još jedan razlog za to da car poistovijeti ugarsko buntovništvo s protestantizmom. U međuvremenu je i Vašvarski mir ujedinio katolike i protestante u mržnji prema bečkom dvoru, što je dovelo do Urote magnata. Gušenje te urote dovelo je, kako je već spomenuto, do masovnog progona ugarskih protestanata. Ova politika našla je svoje teorijsko opravdanje u djelu Györgya Bársonya, naslovnog biskupa Velikog Varadina. Bársony u svojoj knjizi *Veritas toti mundo declarata* (objavljenoj 1671.) tvrdi da Bečki mir iz 1606., koji je služio kao temelj vjerskih sloboda u Ugarskoj, nema nikakve vrijednosti jer ga je kralj, po njegovu tumačenju, bio prihvatio pod prisilom.⁶ Nakon 1670. slijedili su sudski procesi protiv pastora i oduzimanje crkava protestantima. Cilj takvih djelovanja nije bio samo da se protestantska zajednica liši svojega osoblja i hramova, nego i da se postignu masovna obraćenja na katolicizam. Ta zadaća bila je povjerena isusovcima. Njihove su se zajednice nalazile na čak 27 mjesta u Ugarskoj. Provođenju "rekatolicizacije" pripomagala je i vojna okupacija od njemačkih plaćeničkih trupa. Te trupe odavale su se raznim nasilničkim postupcima prema mjesnom stanovništvu, a ponekad se događalo da bi oskrvnjivali čak i katoličke crkve. Takvoj politici, koju je s crkvene strane provodio ostrogonski nadbiskup grof Leopold Kollonich, otpor je pružio čak i jedan dio katoličkoga svećenstva. Veliko nezadovoljstvo naroda i razbuktavanje Thökölyeva ustanka dovelo je do toga da je bečki dvor postao spremniji na ustupke. Ti su ustupci posebno došli do izražaja na saboru u Sopronu godine 1681.⁷

2.5. Događaji koji neposredno prethode Rákóczijevu ustanku

Oslobođenje Ugarske od turske vlasti u ratu od 1683.-1699. stvorilo je potpuno nove okolnosti. Ogromna područja bila su opustošena i nenaseljena pa ih je trebalo ponovno naseliti da bi gospodarski ojačala. Bečki dvor u to doba potiče naseljavanje Nijemaca katolika na novooslobodena područja, čime se želi pojačati katoličko obilježje zemlje. Istodobno se u Ugarsku use-

⁵ Mihály Bucsay, *Der Protestantismus in Ungarn, 1521-1976*, Graz, 1977., str. 163-167.

⁶ Jean Bérenger, *La contre - réforme en Hongrie au XVIIe siècle*, u: *Bulletin de la Société de l' Histoire du Protestantisme Français*, 1974., str. 15.

⁷ *Ibidem*, 15-20.

ljavaju i velike skupine Srba, koji se, bježeći pred nadirućom osmanskom vojskom, skupa s Austrijancima povlače na sjever. Najveća seoba Srba zbila se 1689. pod vodstvom pečkog patrijarha Arsenija III. Čarnojevića. Pravoslavni Srbi naseljavaju se po svim dijelovima Ugarske i vrlo često dolaze u sukobe s Mađarima jer ih bečki dvor rabi kao svoje oruđe protiv ugarske političke nacije. Najviše ih se naseljava u južnu Ugarsku (današnja Bačka u Vojvodini i južni dijelovi Mađarske), gdje postaju krajišnici na novoustanovljenoj Vojnoj granici.

3. Ustanak Franje II. Rákóczija

3.1. Situacija u Ugarskoj između Karlovačkog mira i izbijanja Ustanaka

Takva situacija izazivala je veliko nezadovoljstvo u Ugarskoj. Zemlja je bila opustošena i opljačkana, a seljaci su stenjali pod sve većim pritiskom nametnutih poreza. Teror njemačkih plaćeničkih trupa još je više otežavao ugarske prilike. Nezadovoljstvo se osjećalo i u redovima plemstva, koje je bilo razočarano time što je car Leopold krnjio političke slobode Kraljevstva. Godine 1687. Sabor je bio prisiljen proglasiti vlast habsburškog kralja nasljednom te ukinuti onaj članak Zlatne bule koji je davao plemićima pravo da se pobune protiv vladara koji krši "sloboštine" Kraljevstva. Osim toga plemići su teškom mukom vraćali svoja imanja, koja su bili izgubili u doba turske okupacije većeg dijela ugarskog teritorija.⁸ Zbog svih tih razloga ozračje je bilo vrlo pogodno za pobunu, samo je još nedostajao vođa.

3.2. Život Franje II. Rákóczija i tijekom Ustanaka

Vođom je postao Franjo II. Rákóczi, potomak znamenite ugarske magnatske porodice, iz koje su se pojedini članovi tijekom 17. stoljeća istakli u protuhabsburškim borbama. Njegov otac Franjo I. Rákóczi sudjelovao je u Zrinsko-frankopanskoj uroti. Majka mu je bila Jelena Zrinska, kći Petra Zrinskog, koja se nakon smrti svojega muža preudala za Imre Thökölyja. Mladi Rákóczi u dvanaestoj je godini odvojen od majke, koja je i nakon Thökölyeva bijega u Tursku nastavila braniti tvrđavu Munkács sve do 1688. Nakon što je 1688. odvojen od majke, poslan je u isusovačku školu u jednom češkom gradu, a za skrbnika mu je određen kardinal grof Leopold Kollonich. Kasnije odlazi u Prag na studij filozofije, koji, međutim, prekida. Slijedi bezbrižan život, koji provodi u inozemstvu, krećući se u aristokratskim krugovima i skoro uopće nema kontakata s Ugarskom. Ta se situacija mijenja 1694., kad Rákóczi poslije drugog vjenčanja dobiva dopuštenje da se nastani na svojim ugarskim posjedima. Boravak u Ugarskoj omogućuje mu da se upozna s tamošnjim prilikama, poglavito s teškim položajem seljaštva i pritužbama plemstva na politiku Beča. Druženje s Miklóšem Bercsényijem, županom Ungvarske županije, bilo je odlučujuće za njegov pristanak da stane na čelo ustanaka. Sreća mu na početku nije bila naklonjena: brzo je otkriven, uhićen i odveden u bečki zatvor, odakle je pak uspio pobjeći i skloniti se u Poljsku. U međuvremenu se u Ugarskoj razbuktao pokret seljaka protiv austrijske vlasti i prohabsburških ugarskih magnata. Na poziv ustanika Rákóczi je došao u Ugarsku i postao vođom ustanaka. Tako je počeo rat koji se u historiografiji obično naziva Rákóczijev ustanak ili Ustanak kuruca, a trajao je od 1703. do 1711. Tijekom tih godina

⁸ *Povijest Mađarske*, urednik Péter Hanák, Zagreb, 1995., str. 93-94.

ratna sreća prelazila je čas na jednu, čas na drugu stranu. Kuruci su neko vrijeme držali većinu ugarskog teritorija, a ugrozili su i sâm Beč. Konačnu je pobjedu ipak izvojevala carska vojska i 1711. zaključen je Satmarski mir, koji je u bitnom obnovio predratno stanje, ali su i Habsburgovci prisiljeni na stanovite ustupke. Ustupci su se ticali obnove feudalne ustavnosti i vjerskih sloboda. Porazu ustanika uvelike su pridonijele nesuglasice između aristokracije i seljaštva, ali i otpor aristokracije da dade Rákócziju veće ovlasti, odnosno da pristane na veću centralizaciju vlasti u vladarevim rukama. Rákóczi je od 1705. nosio naslov kneza Ugarske. Pošto je njegova borba doživjela neuspjeh, pobjegao je u inozemstvo i nikad se više nije vratio u Ugarsku. Živio je najprije u Poljskoj, zatim u Francuskoj, a zadnje je godine života proveo u Osmanskom Carstvu, gdje je i umro 1735. g. u gradu Rodostu.⁹

Rákóczi je bio ne samo državnik, nego i pisac. Pisao je na francuskom i latinskom. Osim svojih memoara napisao je i nekoliko djela o teoriji države i prava, o religiji i o dužnostima vladara, u kojim se djelima zamjećuje utjecaj jansenizma.

4. Rákóczijska vjerska politika

4.1. Općenito o vjerskim prilikama u Ugarskoj na kraju 17. stoljeća

Kako je već i spomenuto, početnom uspjehu ustanka kuruca pridonijelo je i neriješeno vjersko pitanje u Ugarskoj. Habsburški vladari nastojali su katoličku vjeru učiniti isključivom i jedinom vjerom svih zemalja nad kojima su vladali. Stoga su pokušavali, uz pomoć Družbe Isusove, iskorijeniti protestantizam iz Ugarske. Vrlo je lako protestantizam izjednačavan s ugarskim buntovništvom. Pa, ipak, bilo bi netočno poistovjetiti sukob Habsburgovaca i ugarskog plemstva s katoličko-protestantskim sukobom. Tu se ponajprije radi o nastojanju Habsburgovaca da što više ograniče samostalnost Ugarske, a budući da je Ugarska u 16. stoljeću bila postala većinski protestantska zemlja, to nastojanje dobilo je obilježje vjerskog sukoba. Kad su, međutim, vitalni interesi i sloboda Ugarske bili ugroženi, udružili su se katolici i protestanti, što se jasno vidjelo na primjeru Rákóczijske, koji je bio katolik, ali je na području nad kojim je vladao zajamčio sve vjerske slobode protestantima. Sukob između habsburških vladara i ugarskog plemstva vrlo je složena pojava i vjerski element nije jedini koji je upravljao njegovim tijekom. Austrijska vladarska kuća nastojala je iz raznorodnog područja kojim je vladala stvoriti snažnu apsolutističku državu. Kao uzor joj je u toj nakani mogla poslužiti onodobna Francuska Luja XIV., u kojoj je uvelike bilo provedeno načelo: *un roi, une foi, une loi*. Habsburško je Carstvo dakako zaostajalo za Francuskom u tom pogledu i, uzevši u obzir kakvu je istaknutu ulogu u to doba u životu naroda imala vjera, nije nikakvo čudo da su se Habsburgovci u svojem planu za unifikaciju Carstva najprije prihvatili provedbe onoga dijela koji se tiče vjere. Stotinjak godina kasnije u tim istim težnjama istaknutu će ulogu imati jezik, odnosno težnja bečkog dvora za vrijeme vladavine Josipa II. da nametne njemački kao upravni jezik čitave Monarhije.

Osim pitanja odnosa između katoličke i protestantske vjere, drugo važno ugarsko pitanje bio je i odnos prema pripadnicima pravoslavne vjere. U Erdelju je živio pozamašan broj pravoslavnih Rumunja, koji su ondje uglavnom bili kmetovi. Mađarska aristokracija Erdelja bila je naj-

⁹ Ibidem, 96-100; Béla Köpeczi, *Ferenc Rákóczi II.*

većim dijelom kalvinistička, a erdeljski Sasi (Nijemci) bili su luterani. Osim njih u Erdelju su još živjeli i unitarijanci (pripadnici vjere koja je poricala općekršćansku dogmu o Svetom Trojstvu). Povrh svega toga, kad je Erdelj nakon stoljeća i pol turskog protektorata došao pod habsburško vrhovništvo, u zemlju se doseljavaju brojni katolici. Pošto su preuzeli vlast nad Erdeljem, Habsburgovci pokušavaju privesti i pravoslavne Rumunje na Uniju s Rimom. Poseban je bio položaj Srba u Ugarskoj. Njih je, naime, u Bačkoj, Banatu i drugim dijelovima Ugarske bilo i prije turske vlasti u Ugarskoj, ali masovno se počinju doseljavati, kako je već spomenuto, tek u vrijeme Velikog bečkog rata (1683.-1699.), odnosno godine 1690. pod vodstvom pečkog patrijarha Arsenija III. Čarnojevića. Srbi su se naselili po svim dijelovima Ugarske i dobili od bečkog dvora razne povlastice, poglavito izuzeće iz vlasti ugarskih feudallaca, što ih je vrlo brzo dovelo u sukob s ugarskim plemstvom koje nije htjelo priznati njihov poseban status. Bečki dvor nastoji iskoristiti Srbe kao protutežu "buntovnim" Mađarima, što će napose doći do izražaja u Rákóczijevu ustanku.

4.2 Rákóczijeva politika prema protestantima

Ugarski protestanti u velikom su broju sudjelovali u Rákóczijevu ustanku, što je bio izravan rezultat neprijateljske politike koju je prema njima provodio bečki dvor u drugoj polovici 17. stoljeća.

4.2.1. Politika bečkog dvora prema protestantima nakon propasti Erdelja

Jak i neovisan Erdelj bio je najznačajniji jamac vjerske slobode ugarskih protestanata i Mir u Linzu (1647.) bio je zapravo oružana stečevina erdeljskog kneza Györgya I. Rákócziya. Međutim, njega je u kneževskoj časti naslijedio György II. koji je zbog svoje, prema mišljenju turskog velikog vezira, previše neovisne vanjske politike i poljske pustolovine, koja je bila rezultat takve politike, izgubio vlast i život (1660.). Godine 1661., nakon manjih svađa oko nasljedstva na prijestolju, Turci su na čelo Erdelja postavili Mihályya Apafija, svog poslušnog vazala, za čije vladavine Erdelj više nije predstavljao nikakvu opasnost za Habsburgovce. Za bečki dvor tada je nastupilo pogodno vrijeme da se obračuna s protestantima. Šezdesetih godina već počinje sustavan progon protestanata u kojem se posebno ističu katolički magnati, a položaj pripadnika rečene vjeroispovijesti samo se pogoršava nakon neuspjele Urote magnata: pored oduzimanja crkava i nasilnih obraćenja na katolicizam, vlasti pribjegavaju i sudskim procesima protiv pastora od kojih su mnogi prodani u roblje na galije. Godine 1671. objavljeno djelo Györgya Bársonya, naslovnog biskupa Velikog Varadina, *Veritas toti mundo declarata*, poslužilo je kao opravdanje za uskraćivanje vjerskih sloboda. U sedamdesetim godinama intenzivizira se progon protestanata, čime bečki dvor krši ne samo vjerske nego i političke slobode Kraljevstva. Proces "rekatolizacije" Ugarske provodili su ljudi iz samog vrha Habsburške Monarhije, a posebno se u tome istakao biskup Bečkog Novog Mjesta, kasnije kardinal, Leopold Kollonich. Politika progona brzo izaziva reakciju: mnogi protestanti, koji nisu htjeli popustiti pritisku, bježe prema erdeljskoj granici, gdje se organiziraju jedinice kuruca spremnih na obračun s habsburškom vlašću. Zbog sve većeg otpora mađarskog protestantskog stanovništva nasilnim akcijama uperenim protiv njega, u Beču se, u krugu oko samog vladara javila druga skupina visokih državnih službenika, koja se zalagala za "blažu" politiku u privođenju ugarskih protestanata katoličkoj vjeri. Za takvu politiku ponajviše se zalagao kapucin Sinelli.

On je držao da se pravo i trajno privođenje protestanata na katoličku vjeru može provesti samo *per doctrinam et bona exempla*¹⁰. "Meka linija" pobijedila je na sjednici Tajnog dvorskog savjeta 20. travnja 1681. Oružani otpor Thökölyevih kuruca u to doba već se dobrobrano intenzivirao, pa je porasla spremnost bečkog dvora na ustupke, ne samo na području vjerskih sloboda, nego i na području poštivanja ugarske ustavnosti: iste se godine naime održao sabor u Sopronu, koji je barem djelomično vratio samostalnost Ugarskoj. Situacija stvorena nakon 1683. odnosno nakon oslobodilačkih ratova stubokom mijenja odnose snaga. Habsburgovci su postali puno moćnija sila nego prije jer od sada nadziru čitavu Ugarsku. To ujedno znači napuštanje "mekane" i ponovno oživljavanje "tvrde" linije u borbi protiv protestantizma. To je doba ponovnog uspona Kollonicha u karijeri. Godine 1692. postaje predsjednikom Dvorske komore, a 1695. primas Ugarske. Umjereni metoda obraćenja opet se javila 1691./1692. u djelovanju biskupa Bečkog Novog Mjesta Cristóbala de Rojas y Spinole, koji je kao carski opunomoćenik putovao habsburškim zemljama i pripremljao uniju između katolika i protestanata. Obje su strane s nepovjerenjem gledale na njegova nastojanja, pa da je i taj pokušaj zbližavanja dviju vjeroispovijesti propao.¹¹ Rezultat je bio ponovno pribjegavanje bečkog dvora politici potpune protureformacije, poticanoj osobito od isusovaca. Tada je u razmišljanju pobornika protureformacije konačno pobijedila ona koncepcija djelovanja koja je držala da se ni u kom slučaju ne treba obzirirati na tijekom 17. stoljeća prihvaćene zakone o vjerskoj politici, koji su jamčili protestantima slobodu vjeroispovijesti. Još na saboru 1662. godine, dakle neposredno nakon smrti Györgya II. Rákóczija, na samom početku vala rekatolizacije Ugarske, jedan katolički poslanik u povodu pritužaba protestanata, a obraćajući se protestantskim stajalištima, rekao je ovo: "Da više nikada niste spomenuli oružjem napisane zakone! Gdje je sada István Bocskay, gdje je Gábor Bethlen, gdje je György Rákóczi, potpori kojih bi se mogli nadati oni koji teže za očuvanjem vjerske slobode?"¹² Ako je onda bečki dvor bio u pogodnom položaju da počne s obračunom s protestantima, sada je bio u višestruko boljem položaju. Šezdesetih i sedamdesetih godina Ugarska je još bila velikim dijelom zaposjednuta od Turaka, što je nalagalo stanovitu određeni oprez u rješavanju unutarnjih problema habsburških zemalja. U ovom razdoblju, odnosno krajem 17. stoljeća, nakon stjecanja nadzora nad gotovo cijelom Ugarskom i Erdeljem, habsburški dvor mogao puno slobodnije pristupiti provođenju ujedinjavanja svojih zemalja u jednu vjeru i u iste zakone. Novi val totalne protureformacije počinje pod Kollonichevim vodstvom 1700. godine. Taj val pažljivo je smislio i razradio ovaj prelat. Ponovili su se isti postupci kao i u 70-im godinama, osobito otimanje crkava. Rezultat je bio ponovno oživljavanje pokreta kuruca, koji, zapravo, nikada nije bio ni ugasnuo. Seljaci su u pojedinim županijama ustajali u obranu svojih vjerskih prava, ali i bunili su se zbog pretjeranih poreza koje je namerala bečka vlada. Po cijeloj Ugarskoj skupljale su se u početku neorganizirane skupine nezadovoljnika, koje će kasnije prerasti u Rákóczijevu vojsku.¹³

¹⁰Mihály Bucsay, *Der Protestantismus in Ungarn, 1521-1978*, Graz, 1977., str. 190.

¹¹Ibidem, passim.

¹²Esze Tamás, *Rákóczi valláspolitikája*, u: *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, Budapest, 1980., str. 285.

¹³Ibidem, str. 288.

4.2.2. Rákóczijevi osobni pogledi na vjersko pitanje

Rákóczijeva pojava sama je po sebi pomalo neobična: u tadašnje vrijeme vjerskih sukoba on izgleda kao pobornik tolerancije. Iako je bio pobožan katolik, nije odobravao metode isusovaca ni protureformaciju koju su oni provodili. Bio je zapravo osebujna ličnost, čovjek koji je imao svoje vlastite zamisli, a koje su ga razlikovale i od katoličke, prohabsburške struje i od protestantskog plemstva i težnja seljaštva. On je zapravo imao ideje o uniji između katolika i protestanata, ideje slične Spinolinima. Prema njegovu vlastitom priznanju, još od djetinjstva ga je mučila situacija u kojoj se nalazi podijeljeno i posvađano kršćanstvo. Držao je naime da se kršćanske religije međusobno razlikuju samo po imenu, a ne i u biti.¹⁴ To njegovo mišljenje sigurno je bilo jedinstveno u tadašnjem stanju u Ugarskoj. Takav pogled na vjersko pitanje sigurno ga je udaljavao od Katoličke crkve i njezine hijerarhije koja nikada ne bi mogla trpjeti da ju se stavlja na istu razinu s "hereticima". Katolička crkva i inače je bila neprijateljski raspoložena prema Rákóczijevom pokretu jer je on smjerao prema svrgnuću habsburške dinastije koja je za Crkvu bila vrlo jak i, po njezinu gledanju na stvari, jedini pravi oslonac za opstanak na tim prostorima. S druge strane, ideja bilo kakve unije s Katoličkom crkvom ugarskim je protestantima izgledala izrazito odbojnom ako se uzmu u obzir njihove gotovo dvostoljetne borbe za vjersku slobodu i stjecanje zakonske ravnopravnosti, pa makar se, kao što je bilo u ovom slučaju, radilo o mirnim i tolerantnim pokušajima ostvarivanja međureligijskog dijaloga, koji nisu mogli imati ništa zajedničko s onodobnim isusovačkim provođenjem "totalne protureformacije". Na jednom sastanku sa svojim savjetnicima Rákóczi je rekao da bi razgovori o uniji možda i uspjeli da se iz njih isključi svećenstvo. Ta tvrdnja ukazuje na još jednu stranu njegove vjerske politike: na odnos prema svećenstvu i posebno na odnos prema poglavaru Katoličke crkve, papi. Rákóczi je nasuprot papi i isusovcima nastojao utvrditi suverenitet vladara, kako se to i vidi iz stranovitih misli izrečenih u njegovim memoarima, gdje kaže da je jedan od glavnih ciljeva pape proširiti svoju jurisdikciju na štetu svjetovnih vladara i da su mu glavni pomagači u tom poslu isusovci.¹⁵

Knez Rákóczi nije bio, dakle, protivnik Katoličke crkve, nego svjetovne vlasti pape i zadiranja isusovaca u državne poslove njegove države. I izrazita odbojnost njegovih protestantskih vojnika prema isusovcima kao redu koji je najžešće provodio protureformaciju mogao ga je navoditi na stroži odnos prema tom redu. Unatoč svojim težnjama za unijom s protestantima, Rákóczi je morao biti svjestan da njegov opstanak ovisi o potpori njegovih većinom protestantskih vojnika. Naime, prema njegovu vlastitom priznanju, kalvinisti su sačinjavali devet desetina vojske kuruca.¹⁶

¹⁴ Ibidem, str. 289.

¹⁵ Ibidem, passim.

¹⁶ Ibidem, str. 287.

4.2.3. Pitanje odnosa između pripadnika dviju vjera u ustaničkom taboru

Stoga je jedna od glavnih Rákóczijevih briga bilo uspostavljanje vjerskih sloboda. Pritom se pozivao na sve one zakone koji su uređivali vjersku slobodu, odnosno prava protestanata na slobodno prakticiranje svoje religije, koje je bio u prošlosti donosio Ugarski sabor i prihvaćao ih car, ali ih se nije držao. Isto tako htio je da u njegovoj državi, odnosno na području koje je kontrolirao, vlada zakonitost: jednim svojim proglasom osudio je nasilne akcije protestantskih vojnika protiv katoličkih župnika u pojedinim selima kao i nasilno oduzimanje crkava katolicima. Ovaj proglas izazvao je uznemirenje u redovima protestanata, koji su očito na taj način provodili svoju osvetu za ranije pretrpljena nasilja.¹⁷

Vrlo brzo Rákóczi se našao u procjepu jer je, s jedne strane morao ugađati svojim protestantskim vojnicima, a, s druge strane, htio je spriječiti da pojedinci među njima provode nasilje nad Katoličkom crkvom. Situaciju mu je još dodatno otežavalo to što je morao stupati u veze s protestantskim silama (Engleskom, Pruskom, Nizozemskom), a njihova je potpora uvelike ovisila o njegovu držanju prema domaćim, ugarskim protestantima.

Takav njegov osjetljiv položaj pokušali su iskoristiti neki poslanici bečkog dvora uvjeravajući, na mirovnim pregovorima, protestante da Rákóczi uopće nije njihov zaštitnik, nego revnosta i fanatični katolik, koji ih pod krinkom borbe za slobodu zapravo hoće preobratiti na katolicizam. Zato je car Leopold 20. srpnja 1704. objavio da dopušta slobodu vjere u skladu s ranije, 1681. i 1687. donesenim zakonima. Malo nakon toga, 12. kolovoza 1704. Rákóczi je donio uredbu o vjerskoj slobodi, prema kojoj su crkve imale ostati onima koji ih trenutno koriste. Radilo se tu o očitom Rákóczijevu ustupku protestantima, koji mu je, međutim, omogućio da sve do kraja rata ostane u dobrim odnosima s protestantskim nižim plemstvom i seljaštvom.¹⁸

Iz svega ovoga može se vidjeti da je Rákóczi, iako je bio, kako je već rečeno, revnosta katolik, stavio, državne interese ispred crkvenih, pa jer da bi dobio što širu potporu ugarskih protestanata i protestantskih stranih sila pitanje vjerskih sloboda učinio svojim skoro najvažnijim pitanjem. Bio je pobornik vjerske tolerancije, ali je isto tako imao planove za provođenje unije s protestantima, koje, međutim, nije mogao provesti zbog protestantske i katoličke nespremnosti za takav korak, ali i zbog vlastite bojazni da svojim postupcima na sebe ne bi navukao bijes protestanata, a njihova potpora bila mu je od gotovo životne važnosti. Općenito se može reći da je njegov odnos prema protestantima ponajviše karakterizirao pragmatizam.

4.3. Rákóczijeva politika prema Rumunjima

Rákóczijeva politika prema Rumunjima može se promatrati ponajviše s obzirom na njegov odnos prema njihovoj religiji, odnosno na njegov stav prema Uniji koju je Rumunjima nastojao nametnuti bečki dvor skupa s isusovcima.

¹⁷ Ibidem, 292.

¹⁸ Ibidem, 294.

4.3.1. Vjersko-društvene prilike u Erdelju prije habsburškog osvajanja te zemlje

Rumunji su osvajanje Erdelja od habsburške vojske dočekali u prilikama u kojima su živjeli već nekoliko stotina godina. Erdeljski politički život bio je, naime, karakteriziran vladavinom triju "nacija": Madara (odnosno mađarskog plemstva), Sekelja i Sasa. Rumunji nisu pripadali nijednoj od te tri skupine i bili su uglavnom kmetovi na imanjima mađarskih feudalaca. Pripadnost tim "nacijama" nije dakako ovisila o nečijem etničkom podrijetlu, nego o društvenom položaju. Tako i kmetovi mađarske i njemačke nacionalnosti nisu pripadali nijednoj od političkih nacija. Na pojedinim mjestima bilo je nižeg plemstva rumunjskog podrijetla, ali to nije bitno utjecalo na većinsko agrarno obilježje rumunjskog stanovništva Transilvanije, pa su ondje riječi "Vlah" i "seljak" bili skoro sinonimi. No, osim društvenog položaja, odnosno nepostojanja vlastite političke nacije, Rumunje je od ostalih stanovnika Transilvanije najoštrije dijelila njihova pripadnost istočnom kršćanstvu (pravoslavlju). Pravoslavni Rumunji u razdoblju postojanja samostalnog Erdelja živjeli su pod inovjernom vlašću, pod vlašću uglavnom protestantskih kneževa i zemljišnih gospodara. Kod kalvinističkih magnata Erdelja javila se želja da preobrate svoje seljake na vlastitu vjeru. Taj se pritisak očitovao tako što su kalvinisti pravoslavnim vjernicima nametnuli kalvinističkog "superintendenta" (upravitelja), iako su pravoslavni imali svoju vlastitu hijerarhiju s metropolitom Albe Iulije (Gyulafehérvára) na čelu, koji je pak bio podložan poglavaru pravoslavne crkve u susjednoj Vlaškoj. Calvinisti su preko "superintendenta" nastojali postupno preobratiti Rumunje na protestantizam, pa su u tu svrhu dali čak i tiskati crkvene knjige na rumunjskom prožete elementima protestantske teologije i poimanja kršćanske vjere. Međutim, takvi pokušaji uopće nisu urodili plodom i velika većina rumunjskog naroda ostala je vjerna svojoj ranijoj vjeri. Nedvojbeno je da je pokušaj konverzije Rumunja na protestantizam pored religijske imao i političku pozadinu: vezivanjem Rumunja uz kalvinizam oslabile bi se njihove veze s rumunjskim državama, Vlaškom i Moldavijom i čvršće bi se vezali za ugarski politički sustav.¹⁹

4.3.2. Pokušaj privođenja na Uniju i njegove političke posljedice vezane za Ustanak

Nakon što su Austrijanci pod svoju vlast stavili Transilvaniju (1690.), počeli su uočavati da bi već postojeći antagonizam u Kneževini mogli iskoristiti za svoje političke ciljeve. Podupiranjem Rumunja mogli su stvoriti protutežu Mađarima, odnosno mađarskoj aristokraciji, koja je ljubomorno čuvala svoje privilegije i opirala se bilo kakvom ukidanju ili ograničavanju tih privilegija u cilju stvaranja centralizirane apsolutističke države. Da bi što čvršće vezao Rumunje za sebe, bečki dvor ih je naumio prevesti na Uniju s Rimom. Jedan od glavnih pokretača i zagovornika ostvarivanja ove zamisli, isto kao i u slučaju ugarskih protestanata, bio je kardinal Leopold Kollonich. Uz poziv pravoslavnim Rumunjima da prihvate Uniju išle su i primamljive ponude cara Leopolda, iznesene u nekoliko njegovih diploma, prema kojima bi se položaj rumunjskog stanovništva, a posebno svećenstva trebao bitno poboljšati, naravno ako prihvate Uniju. Nakon nekoliko godina pregovora Unija je i prihvaćena 4. rujna 1700. na sinodi pravoslavnog svećenstva Transilvanije pod predsjedanjem metropolita Atanasija, koji je

¹⁹ Ibidem, 285; Keith Hitchins, *Die Idee der Nation bei den Rumänen in Transylvanien (1691-1848)*, Bukarest, 1989, str. 11-21.

postao i prvi poglavar unijata Kneževine. Prihvatanje Unije od sinoda nije značilo da ju je prihvatila većina naroda i niže svećenstvo (popovi). Veći dio pravoslavnih Rumunja ostao je i dalje vjeran svojoj prijašnjoj vjeri. Štoviše, pokušaj bečkog dvora i isusovaca da obrate Rumunje olakšao je njihov prelazak na stranu Rákóczija, nakon što je ustanak počeo. I socijalni moment bio je važan u odluci rumunjskih seljaka o tome komu će se prikloniti: i dalje su bili pod teškim teretom feudalnih davanja i obećanja o poboljšanju njihova položaja ostala su većinom mrtvo slovo na papiru. Zbog potpore brojnih Rumunja njegovoj stvari, Rákóczi je postupio suprotno od bečkog dvora. Davao je prednost Pravoslavnoj crkvi pred Unijatskom, koja je zbog toga doživjela skoro potpuno uništenje. Rákóczi je 1707. dao imenovati pravoslavnog metropolita na biskupsku stolicu Albe Iulije i prognao je već spomenutog unijatskog metropolita Atanasija, koji se sklonio u Sibiu (Szeben, Hermannstadt). Nakon poraza Ustanka kuruc-a Unijatska crkva ponovno je uspostavljena, ali još dugo nakon toga nije uspijevala privući zamjetniji dio rumunjskog stanovništva u svoje krilo.²⁰

Očito je da je Rákóczi iskoristio nezadovoljstvo rumunjskog stanovništva Erdelja politikom novouspostavljene austrijske uprave, koje je bilo izazvano kako religijskom politikom cara Leopolda tako i teškim socijalnim položajem erdeljskih kmetova. Knez je, iako je bio katolik, i ovdje dao prednost političkim i državnim interesima pred religijskim, što se osobito očituje u njegovu odbojnom držanju prema Unijatskoj crkvi i njezinoj hijerarhiji. Svojim postupkom prema unijatskom metropolitu, Rákóczi je stekao veliku naklonost pravoslavnih Rumunja, koji su nakon toga u još većem broju pristali boriti se za njegovu stvar.

4.4. Rákóczi i Srbi

4.4.1. Naseljenje Srba u Ugarsku i pitanje njihova odnosa prema magnatima

Nakon 1690., odnosno nakon seobe velikog broja Srba u Ugarsku pod vodstvom patrijarha Arsenija Černojevića, Srbi (*Rasciani*, *Raitzen*, *Ráczok* u suvremenim izvorima) su osnovali brojna naselja po Ugarskoj, a posebno na području između Tise i Maroša, gdje je austrijska vlast organizirala vojnu granicu prema Temišvarskom pašaluku. Već od svojih prvih poziva Srbima i drugim stanovnicima središnjeg Balkana, koje je upućivao dok se carska vojska još nalazila u južnoj Srbiji, car Leopold stalno je obećavao da će štititi stare slobode (posebno vjerske) onih koji se pridruže njegovoj vojsci, a sada, nakon što su se Srbi povukli na sjever zbog neuspjeha cara da zadrži područja koja je bio osvojio u južnoj Srbiji, došlo je vrijeme da car ispuni sva ona obećanja koja je dao ranije, ali u novom stanju stvari ona su se odnosila na buduću status u novoj domovini. Car je to i učinio u svojoj diplomi iz godine 1690., u kojoj je zajamčio da će u Ugarsku naseljeni Srbi uživati stanovitu unutarnju autonomiju, da neće plaćati poreze ugarskim magnatima i da će moći potpuno slobodno ispovijedati svoju vjeru na čelu s novouspostavljenim metropolitom u Srijemskim Karlovcima. Bečki je dvor u podupiranju Srba (već nešto slično videno je kod erdeljskih Rumunja) vidio priliku da stvori protutežu prema ugarskoj "političkoj naciji". I doista, magnati su od samog početka u Srbima gledali

²⁰ Ibidem, str. 21-28; Magyati András, *Az erdélyi magyarok és románok együttműködése a szabadságharcban*, u: *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, Budapest, 1980., str. 219-220.

vjerne zaštitnike interesa dvora i uskoro su počeli s pokušajima da ih svedu na kmetski status, u kojem je u to doba bila velika većina ugarskog seljaštva. Ubrzo je došlo do silovitih sukoba Srba i sa samim mađarskim stanovništvom.²¹

4.4.2. Rákóczijevi pokušaji pridobivanja Srba na svoju stranu

Rákóczi je već i prije izbijanja ustanka uočio da će "srpsko pitanje" imati velik utjecaj na tijek i ishod oslobodilačkog rata protiv Habsburgovaca koji je kanio poduzeti. Pridobivanjem Srba, a posebno graničara, na svoju stranu lišio bi bečki dvor jednog od njegovih najpouzdanijih oslonaca na tom području, a sebi bi priskrbio značajnu vojnu silu. U suprotnom slučaju dospio bi u vrlo nepovoljan položaj jer bi se, osim protiv njemačkih, morao boriti i protiv "rackih" trupa. Stoga je već dok je planirao urotu protiv Habsburgovaca, godine 1698., stupio u vezu s vođom ugarskih Srba, patrijarhom Černojevićem. Trenutak je bio dobro odabran jer su upravo u to doba Srbi bili nezadovoljni nekim odlukama bečkog dvora, koje su dale naslutiti da neće biti poštovane sve one njihove privilegije koje su im bile obećane. Nekoliko godina kasnije, 1701. Rákóczi je pred sudom, na kojem se nalazio zbog optužbe za veleizdaju, izjavio da je tajno pregovarao s patrijarhom, koji mu je, navodno, obećao da će Srbi prijeći na njegovu stranu, a zauzvrat je zatražio da se Srbima priznaju privilegije iz 1690. Ta spoznaja razljutila je bečki dvor i neki od carevih savjetnika tražili su da patrijarh uhiti i da mu se sudi. Međutim zbog straha od moguće reakcije Srba na takav čin prema njihovu vrhovnom duhovnom autoritetu ubrzo se odustalo od takve zamisli i odlučeno je samo da će se patrijarh pozvati u Beč na razgovor i da ga nakon toga više neće puštati da se vrati natrag, kako bi na taj način služio kao neka vrsta taoca. To je i učinjeno. Pitanje pak jesu li Rákóczijeve tvrdnje o patrijarhovo umiješanosti u njegovu urotu bile točne, ostalo je nerazjašnjeno. U svakom slučaju, kad je ustanak počeo, Srbi su se odmah stavili na habsburšku stranu i počeli su s akcijama prepada na područja pod nadzorom kuruca, što je ustanicima bitno otežalo položaj. Rákóczi je uputio proglas Srbima, pozivajući ih da se stave na njegovu stranu, a ako to ne učine, zaprijetio im je da će ih sve "pobiti ili istjerati iz Ugarske". Ovaj poziv sa samog početka rata nije naišao ni na kakav znatniji odjek među Srbima, kao ni kasniji slični pozivi, koje je Rákóczi odašiljao ne bi li na taj način pridobio za sebe barem jedan dio "Raca" i preokrenuo ratnu sreću u svoju korist. Pred sam kraj rata poduzeo je zadnji takav pokušaj: obratio se ruskom caru Petru Velikom da on pozove Srbe da se pridruže Rákócziju. Ruski je car među svim pravoslavnim narodima, pa tako i među Srbima, uživao veliki ugled kao jedini vladar koji, nakon pada Bizantskog Carstva, još isповijeda i štiti "pravu vjeru". Petar Veliki je isprva načelno pristao učiniti to što je ugarski vođa od njega tražio, ali uvjetovao je to stanovitim protuuslugama, a kasnije je cijelu stvar počeo sve više zavljučiti, bez prave volje da svoje obećanje održi. U međuvremenu se upleo u Veliki sjeverni rat sa Švedskom, a u toj situaciji ocijenio je da mu nikako nije uputno dodatno izazivati habsburškog vladara. U međuvremenu su se pojavili neki pokušaji nametanja Unije Srbima, što su neki Rákóczijevi diplomati htjeli iskoristiti za pridobivanje

²¹ Ladislav Hadrovics, *Le peuple serbe et son Église sous la domination turque*, Paris, 1947; Kálmán Benda, *Ungarisch - serbische Versöhnungsversuche während des Rákóczi- Aufstandes 1703 - 1711*, u: *Études historiques hongroises* 1980, Budapest, 1980.

Srba na svoju stranu, ali sve je bilo prekasno i do pomirenja između ustanika i Srba nije došlo sve do kraja rata.²²

Negativan stav Srba prema Rákóczijevu ustanku dosta je pridonio njegovu neuspjehu. Kako se iz iznesenog može vidjeti, vjersko pitanje u Srba nije igralo tako važnu ulogu kao kod erdeljskih Rumunja, i to stoga što, za razliku od rumunjskog slučaja, u srpskom slučaju nije bilo izrazitih pokušaja bečkog dvora za privođenje na Uniju. To znači da Rákóczi nije mogao iskoristiti vjerski moment u svom nastojanju da Srbe odvuče od privrženosti habsburškom vladaru i privuče ih k sebi. Bečki je dvor doduše imao neke planove o prisiljavanju Srba da se pridruže Unijatskoj crkvi, što je pružilo stanovite nade Rákócziju da bi mogao Srbe pridobiti na svoju stranu, ali ti planovi nisu ostvareni. Caru su Srbi bili previše važni u obračunu s ugarskim pobunjenicima da bi se na taj način dovodio u opasnost da izgubi njihovu vjernost.

5. Zaključak

Tri su temeljna uzroka izbijanja Ustanaka kuruca: socijalni-tj. nezadovoljstvo seljaka prevelikim porezima koje im je nametnuo bečki dvor nakon oslobođenja većeg dijela zemlje od Turaka, politički-koji bi se mogao svesti na pobunu jednog dijela ugarske političke nacije protiv ukidanja stanovitih elemenata autonomije Kraljevstva u odnosu na vladara, i religijski-odnosno otpor nekatoličkog (ponajprije protestantskog) seljaštva i nižeg plemstva nasilnim mjerama bečkog dvora i isusovaca da ih prevede na katoličku vjeru. Može se pretpostaviti da su se pojedini od tih čimbenika različito očitovali u raznim društvenim slojevima i među stanovnicima različitih dijelova Kraljevstva. U najviših predstavnika "političke nacije" uključujući i samog Rákóczija, najveću važnost zacijelo je imalo pitanje političkih sloboda, a religijsko im je i socijalno pitanje bilo tek sredstvo kojim su nastojali postići svoj konačni cilj-osamostaljivanje Ugarske od habsburške kuće, bilo u obliku postavljanja kralja "domaće krvi" na ugarsko prijestolje bilo dobivanjem što većih ustupaka bečkog dvora u pitanjima političkih sloboda. Naprotiv tomu, ugarskom seljaku ili pripadniku nižeg plemstva od veće je važnosti bilo oslobođenje od teških nameta, a ako je još uz to bio i protestant pa samim time izložen pokušajima prisilne konverzije, imao je sasvim dovoljno razloga za neprijateljstvo prema habsburškoj kući te za ustrajavanje u borbi do konačnog zbacivanja "njemačkog jarma". Upravo iz tog sloja potjecalo je najviše "nezadovoljnika" koji su se s oružjem u rukama, organizirani u slobodne odrede, još i prije Rákóczijeva dolaska počeli boriti protiv habsburške vlasti, u početku samo kroz prepade, a kasnije u otvorenoj borbi. Budući da je velika većina vojske kuruca bila sastavljena od pripadnika kalvinističke vjere, vjerske slobode nametnule su se kao najznačajnije pitanje vezano za ustanak, odnosno za njegov uspjeh ili neuspjeh, iako to sam Rákóczi zacijelo nije želio. Kao katoliku sigurno mu nije bilo lako što je morao u određenom smislu davati prednost protestantima i podnositi neke nepravde koje su oni izvodili nad katolicima (on je to pokušavao spriječiti, ali bez velikog uspjeha). No to je bila nužna žrtva koju je morao podnijeti da bi stekao naklonost najvećeg dijela svojih boraca i pristaša. Protestanti su sa svoje strane u Rákócziju vidjeli zaštitnika svojih prava i interesa i prihvatili ga kao svojega vođu iako nije bio njihov suvrerac. Ovo zajedništvo zbog interesa nije bilo bez nespornosti i međusobnog nerazumijevanja. Rákóczi je zbog svojih unionističkih planova izazivao sumnjičavost kod

²² Ibidem, passim.

ugarskih protestanata premda te svoje planove nije namjeravao provesti nasilno i premda su oni izvirali iz njegovih postavki o vjeri formiranih još u djetinjstvu pa nisu bili povezani s tadašnjim isusovačkim pokušajima konverzije svih nekatoličkih stanovnika Ugarske. Nešto slično može se reći i za njegovo držanje prema erdeljskim Rumunjima: moglo bi se očekivati da bi Rákóczi kao katolik trebao imati više naklonosti za Unijatsku crkvu, međutim, on je zbog političkih obzira podupirao Pravoslavnu crkvu jer je velika većina rumunjskog stanovništva pripadala upravo toj crkvi, a činjenica da je on podržao njihovu crkvu, za razliku od bečkog dvora, koji ju je omalovažavao, priskrbila mu je puno pristalica među Rumunjima. Sve u svemu, premda se ne može reći da je Ustanak kuruca po svojoj naravi bio vjerski rat, pitanja vezana za religiju imala su u njemu vrlo važnu ulogu i postala su moćno sredstvo manipulacije i s jedne i s druge strane.

6. Literatura

- Bárta, Gabor, *Siebenbürgen im Königreich Ungarn (997-1690)*, u: *Études historiques hongroises*, sv. 1., Budapest, 1990.
- Benda, Kálmán, *Magyarország történeti kronológiája*, Budapest, 1983.
- Benda, Kálmán, *Ungarisch-serbische Versöhnungsversuche während des Rákóczi - Aufstandes 1703-1711*, u: *Études historiques hongroises* 1980, Budapest, 1980.
- Bérenger, Jean, *La contre - réforme en Hongrie au XVIIe siècle*, u: *Bulletin de la Société de l' Histoire du Protestantisme Français*, 1974.
- Bucsay, Mihály, *Der Protestantismus in Ungarn (1521-1976)*, Graz, 1977.
- Esze Tamás, *Rákóczi valláspolitikája*, u: *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, Budapest, 1983.
- Hadrovics, Ladislav, *Le peuple serbe et son Église sous la domination turque*, Paris, 1947.
- Hitchins, Keith, *Die Idee der Nation bei den Rumänen in Transylvanien (1691-1848)*, Bukarest, 1989.
- Köpeczi Béla, *Ferenc Rákóczi II*
- Magyari, András, *Az erdélyi magyarok és románok együttműködése a szabadságharcban*, u: *Európa és a Rákóczi szabadságharc*, Budapest, 1980.
- Péter, Katalin, *Die Reformation in Ungarn*, u: *Études historiques hongroises*, sv. 1., Budapest, 1990.
- Povijest Madarske*, urednik Péter Hanák, Zagreb, 1995.

*Summary***The Uprising of Francis II. Rákóczi and Religious Conflicts in Hungary**

The Uprising of Francis Rákóczi II (1703-1711), which the author has chosen as the topic of this scientific paper, being one of the greatest events in the early modern history of Hungary, had many aspects and implications that could be examined in a historical research: a number of political, economic and sociological factors brought about it.

Hungary at the beginning of the 18th century was a land devastated by war that had been raging over its territory for the two last decades of the 17th century (1683-1699), the result of which was liberation from the Ottoman rule of the greatest part of the Hungarian Kingdom. The situation afterwards was very much complex and there arose numerous problems in the relationship between the Hungarian "political nation" and the Habsburg ruling house, which ultimately led to the Rákóczi uprising. In order to understand the circumstances under which the war broke out, a researcher must go back in time, to the beginning of the 16th century.

At the beginning of the 16th century Hungary fell as one of the victims of the Ottoman expansion into Central Europe. The Hungarian-Croatian army was beaten by the troops of the sultan Suleyman the Magnificent at Mohács in 1526 on which occasion the king Louis II fell in battle. However, the Ottomans did not take control of the entire Hungary immediately, but withdrew southwards. After that followed a struggle between two throne pretenders: Ferdinand of the house of Habsburg, the Archduke of Austria, and John Zapolja, a Hungarian magnate who had been previously the Duke of Transilvania. In the civil war between the two throne pretenders Zapolja was supported by the Ottomans. This struggle lasted until 1540, i. e. death of John Zapolja, that served as a pretext for Ferdinand to try to establish his control of the whole of Hungary. His intentions were thwarted by Suleyman who took Buda after having forced Ferdinand's troops to lift the siege of that town, and conquered the central part of Hungary. The result of the Ottoman conquest of Hungary was the so-called triple division of the land. The central part of it was held by the Ottomans who soon founded the vilayet of Buda, the western part remained under the Habsburg control (Habsburgs ruled there as Hungarian kings, therefore it was usually called Royal Hungary), while in the East of the country (Transilvania included) there was established a half-independent kingdom under the Ottoman protectorate. This kingdom, supported by the Ottomans, was in constant war with the Habsburgs, this being caused by the fact that the both kings laid the exclusive right on the Hungarian crown. Later on the eastern kingdom (1570) was transformed into the Principality of Transilvania. Transilvanian princes tried to get hold of the Hungarian crown several times during the 17th century, but always failed in their attempt. The "independent" position of Transilvania ended in 1690 when imperial troops occupied the land and attached it to the house of Habsburgs.

It must also be observed that the rule of Habsburgs over Hungary from the very beginning was characterized by antagonism of the royal house on one side, which was constantly trying to impose its absolute power over Hungary and abolish the autonomy of Hungarian Diet (i. e. nobles as the "political nation") in making decisions concerning all aspects of life in the Kingdom, and Hungarian nobles on the other side, who were keen to preserve their old rights and privileges.

The fact that made this state of things even more complex, was the conversion of the much of Hungary to Protestantism during the 16th century. All social strata were attained by the ideas of Reformation, whilst the Habsburgs remained a Catholic ruling house. From the very beginning Habsburgs considered presence of "heretics" in Hungary as a potential danger for their dominant position and therefore made significant efforts to bring Hungary back to the Catholic Church. Throughout the 16th and 17th century the Habsburg house elaborated a doctrine according to which religious unity of lands over which they ruled was essential for them in order to preserve their power in these lands. The fact that Transilvania adhered to Calvinism and the major part of lower nobility in Royal Hungary, who wanted to preserve the autonomy of the Kingdom from the royal absolutism, was Protestant, only strengthened conviction that Protestantism and rebellion against the royal power were one and the same thing. For this reason Habsburg rulers supported the policy of Counter-Reform, that was carried out primarily by Jesuits. In the first half of the 17th century, thanks to the efforts of Peter Pázmány, the Archbishop of Esztergom, the main families of magnates were brought back into the Catholic Church. The 17th century was characterized by repeated attempts of the Court of Vienna and Jesuits to convert Protestants. This kind of policy led sometimes to violent persecutions of Protestants and to confiscations of their churches and estates. This policy attained its peak in the 70-ies when, after the unsuccessful Conspiracy of Magnates by which leading Croatian and Hungarian magnate families, not satisfied with the treatment of their lands by the Court of Vienna, especially in matters concernig a possible liberation of parts of Hungarian and Croatian territory from the Ottoman yoke, tried to overturn Habsburgs and establish an independent kingdom. After the Conspiracy failed and its leaders had been executed, Habsburgs started persecutions of Protestants on a large scale. This Conspiracy served as a pretext for the Habsburg house not only to eradicate Protestants (although the Conspiracy was led by Catholic magnates), but also to abolish much of the ancient "liberties and rights" of the estates. This policy caused the outbreak of the first Kuruc Uprising (the term *kuruc* denoting a Hungarian rebel has its origin in the Latin word *cruciatus*, a crusader, and initially was applied to the insurgents of George Dózsa in 1514) in 1678, the leader of which was Emerich Thököly, a Hungarian nobleman. This insurrection spread over much of the Northern Hungary, and the Court of Vienna was forced to certain concessions. After the Karlowitz peace treaty (1699) tensions between the Habsburg king Leopold I and the Protestants remained because the Court of Vienna and the Jesuits did not give up in their attempt to "recatholicize" Hungary. In the same time peasants groaned under the pressure of new taxes imposed to them by the Habsburg ruler, and the nobility was discontent because of the absolutist tendencies of the King which were likely to destroy old liberties of the Kingdom. Everything was ready for the rebellion, only there had to be found a suitable leader. It was found in the person of Francis Rákóczi II, member of one of the most outstanding families of magnates. He was son of Helen Zrinski, daughter of Peter Zrinski who was executed in 1671 for having taken part in the above mentioned Conspiracy. Rákóczi achieved a solid education, first at a Jesuit college in Bohemia, and later in Italy. This young aristocrat came to his Hungarian estates in 1695 and it was then that he started to coin plans of rebellion against the Habsburgs. His plans being revealed he was incarcerated in Vienna but managed to escape to Poland. First groups of rebels started their attacks against the imperial army even before 1703, but in this year Rakoczi returned from exile and took over leadership of the Uprising. The Uprising was successful in the beginning, but it ended with the defeat of rebels.

The peace of Szatmar (1711) by which the Uprising ended preserved the status quo although it gave certain concessions to the Hungarian political nation, a step necessary for Habsburgs in order to keep peace at home while making wars throughout Europe. Rákóczi fled from Hungary and remained in exile for the rest of his life.

Religious problems concerning the Rákóczi Uprising, which are the central theme in this paper, were one of the most important questions in this uprising. Rakoczi himself was a Catholic, and a very devoted one, while much of his army consisted of Calvinist soldiers. Calvinists took arms into their hands in such a great mass because they were angry with Habsburgs for their policy of Counter-Reform and forcible conversion. Rakoczi granted all religious freedoms to Protestants in the area that was controlled by his forces, but in the same time had certain plans of Union between Protestants and the Catholic Church. Rákóczi also condemned and tried to stop violent actions carried out by Protestants against the Catholic Church in certain areas, by which they sought to take revenge on the Catholic Church for violence they had suffered during the process of Counter-Reform. The prince's strong opposition to such transgressions of law and order led to certain frictions between him and Protestants. The both sides showed little or none interest in this matter, so that it was never accomplished. On the other hand Rákóczi had certain ideas concerning Catholic Church and its relationship towards state. He was strongly opposing intrusion of the Church into secular affairs. Concerning the Eastern Orthodox Romanians, who lived in a great number in Transilvania, he also adopted a policy of religious tolerance and granted them full freedom of religion and abolished the Uniate Church which had been imposed to Romanians a few years before by the Habsburg ruling house. This caused that Romanians in general supported Rakoczi and fought on his side. Rákóczi's attempts to get Orthodox Serbs on his side remained totally unsuccessful. Serbs came to the Southern Hungary in 1690 fleeing Ottoman troops that were advancing northwards. Serbs were colonized by the king Leopold into the southern parts of Hungary and organized as free peasants in the newly established Military Frontier along the frontier with the Ottoman Empire. They were also meant to serve as a tool of the Court of Vienna against the "rebellious" Hungarians.